

Vesîletü'n-Necât'ta Bağımsız Gönderim Ögeleri

Nazmi ALAN¹

Vesîletü'n-Necât'ta Bağımsız Gönderim Ögeleri

Özet

Mevlid olarak da bilinen Vesîletü'n-Necât, Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında yazdığı mesnevi türünde eseridir. Hz. Muhammet'in dünyaya gelişi ve onun peygamber oluşu, miraca çıkışı gibi önemli olayları anlatan manzum bir metindir. Metindilbilimsel bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada, metinsellik ölçütlerinden olan ve dilbilimin daha çok dilbilgisel alanıyla yakından ilişkili olan bağdaşıklık ölçütlerinden gönderim ögesi esas alınmıştır. Halliday ve Hasan (1976), gönderimi dış gönderim (exophora) ve iç gönderim (endophora) olmak üzere iki başlık altında, iç gönderimi de kendi içinde art gönderim (anaphora) ve ön gönderim (cataphora) olarak ele alır. Bu çalışmada, Vesîletü'n-Necât ile ilgili son yayınlardan biri olan Boz'un (2022) İstanbul Millet Kütüphanesi'nde 1357 numarada kayıtlı yazmasından hareketle hazırladığı eser incelenmiştir. Bu eser taranarak kişi adları, işaret adları, belirsizlik adları, dönüşlülük adları, karşıtlık adlı ve işaret sıfatları ile en çok Hz. Muhammet'e, Allah'a, ümmete, eserin kendisine, Süleyman Çelebi'ye gönderim yapıldığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Metindilbilimi, Metin, Gönderim

Independent Reference Items in Vesîletü'n-Necât

Abstract

Vesîletü'n-Necât, also known as Mevlid, is a work in the genre of masnavi written by Süleyman Çelebi in 1409. It is a text that tells about important events such as the coming of Muhammet to the world, his becoming a prophet and his ascension. In this study, in which a textlinguistic analysis was made, the reference element, which is one of the cohesion criteria, was taken as the basis. Halliday and Hasan (1976) discuss the reference under two headings: external reference (exophora) and internal reference (endophora). In this study, the work prepared by Boz (2022), one of the last studies on Vesîletü'n-Necât, based on his manuscript registered in the İstanbul Millet Library with the number 1357 was examined. By scanning this work, it is seen that with the independent reference elements made with pronouns and adjectives, it is mostly referred to Muhammet, Allah, the umma, the work itself and Süleyman Çelebi.

Key Words: Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Textlinguistics, Text, Reference

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1. Giriş

Mevlid olarak da bilinen Vesîletü'n-Necât, Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında yazdığı mesnevi türünde eseridir. Mevlid sözcüğününün Kubbealtı Lugatı'nda tanımı şöyledir: "1. Doğma, doğuş; 2. Doğum yeri, maskat-ı re's; 3. Doğum zamanı, özellikle Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği zaman; 4. Hz. Muhammed'in dünyaya gelişini ve onun hayatındaki peygamber olma, miraca çıkma gibi önemli olayları anlatan manzum eser, özellikle Süleyman Çelebi'nin asıl adı "Vesîletü'n-necât" olan eseri; 5. Süleyman Çelebi tarafından yazılan ve "Mev-

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, nazmi_alan@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7314-9269

lid” adıyla meşhur olan manzum eserden bâzı bölümlerin okunmasıyla yapılan dînî tören.” Sözlükte, sözcüğün 4. ve 5. anlamlarının Türkçede ortaya çıktığı belirtilir².

Vesîletü’n-Necât’ın yazılma nedeni, Süleyman Çelebi’nin Bursa Ulu Cami’deki imamlığı sırasında vaaz veren İranlı bir vaizin, Bakara suresi 285. ayetini yorumlarken 253. ayetle karıştırarak Hz. Muhammet ile Hz. İsa arasında bir üstünlük farkı olmadığını söylemesi üzerine cemaat arasında tartışma çıkmıştır. Süleyman Çelebi bunun üzerine, Hz. Muhammet’in vasıflarını ortaya koyan ve onun diğer peygamberlere olan üstünlüğünü ifade eden Mevlid’ini yazmıştır (Pekolcay, 1992: 15-16).

Boz, kısa Mevlid’lerin beyit sayısının 100-200; uzun Mevlid’lerin beyit sayısının ise 700-800 arasında değiştiğini, üzerinde çalıştığı yazmadaki beyit sayısının 711 olduğunu, vasıta beyitlerin eklenmesiyle bu sayının 728’e çıktığını, ancak burada verilen sayılardan daha az veya daha çok sayıda beyit barındıran Mevlid’ler de bulunduğunu, belirtir (2022: 8).

Bir bütün olarak kısa veya uzun her Mevlid bir metin oluşturmaktadır. Günay, metin kavramını “başı ve sonuyla kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı; bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütün” olarak tanımlar (2007: 44). Bir bütün olarak metinleri inceleyen alan ise metindilbilimidir. Metindilbilimi, “metinlerin dilsel düzenlerini ve esas özelliklerini çözümleyen dilbilim disiplini (Bussmann, 2006: 1190).

Metindilbilimsel bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada, metinbilimin dilbilgisel alanıyla yakından ilişkili olan bağdaşıklık (cohesion) ölçütünün gönderim (reference) ögesi esas alınmıştır. Vesîletü’n-Necât (Mevlid) ile ilgili son yayınlardan biri olan Boz’un (2022) İstanbul Millet Kütüphanesi’nde 1357 numarada kayıtlı yazmasından hareketle hazırladığı eser incelenmiştir. Bu eser taranarak sözcük düzeyindeki bağımsız gönderim ögeleri tespit edilmiş; tespit edilen örnekler, gönderim türlerine göre tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

2. Gönderim Nedir?

Gönderim, metindilbilimin bağdaşıklık ilkesinin unsurlarından sadece biridir. Beaugrande’ye (1998: 320) göre gönderim, “bir metindeki sözcükler, nesnelere, olaylar ve durumlar arasındaki ilişkidir ve bir unsurun aynı metin dünyasında başka bir unsura bağlı olarak anlaşılabilmesidir” (akt. Karataş, 2008: 73). Günay, gönderim kullanımının gerekçesini dilde ekonomi olarak belirtir (2007: 76).

Halliday ve Hasan gönderim ögeleri olarak *adılısıllar*, *işaret adıları*, *belirlilik artikeli* ve *üstünlük gösteren önad/belirteçleri* göstermiştir (1989: 86). Uzun, gönderim ögelerini öncül/bağımsız gönderim ögeleri ve ardıl/bağımlı gönderim ögeleri olarak ikiye ayırır (1995: 40-56). Bozkurt ise Haliday ve Hasan’dan hareketle gönderim ögelerini *adılar* (*kişi adıları*,

² Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/s/MEVLİT-MEVLİD> (Erişim Tarihi: 14.09.2022).

gösterme adılları, dönüşlülük adılı ve ilgi eki (adılı)), gösterme sıfatları ve belirlilik artikeli olarak sıralar (2022: 89).

Bu çalışmada ise eserde geçen sadece bağımsız gönderim ögelerinden *kişi adılı, işaret adılı, dönüşlülük adılı, belirsizlik adılı, karşılıklılık adılı ve işaret sıfatları* esas alınmıştır.

2.1. Gönderim Türleri

Halliday ve Hasan (1976), gönderimi *dış gönderim (exophora)* ve *iç gönderim (endophora)* olmak üzere ikiye ayırır. Ayrıca, iç gönderimi de kendi içinde *art gönderim (anaphora)* ve *ön gönderim (cataphora)* olarak ele alır.

2.1.1. Dış Gönderim

Gönderim ögesinin gönderimde bulunduğu nesne, varlık vb. metnin dışındaki gerçek ya da kurmaca dünyada ise “dış gönderim” olarak adlandırılır (Bozkurt, 2022: 83). Bu tarz referanslar ancak durumdan anlaşılabilir. “*Bakkal Amca, bununla şeker alabilir miyim?*” tümcesine baktığımız da bir çocuğun elindeki paranın miktarını söylemek yerine *bununla* adılı ile işaret etmesi dış gönderime örnektir.

2.1.2. İç Gönderim

İç gönderim ise metnin içinde bulunan unsurlara yapılan gönderim türüdür. Metin içindeki gönderimin öncelik/sonralık sırasına göre art gönderim ve ön gönderim olarak adlandırılmaktadır. Bu tarz referanslar ise metinden anlaşılabilir; bu yüzden metne bağlı referans olarak da ifade edilir.

2.1.2.1. Art Gönderim

“Art gönderim, bir sözcük, ek veya ifadenin metin içinde kendinden önce söylenmiş başka sözcük ve ifadeleri işaret etmesidir” (Balyemez, 2011: 30). “*Ankara’ya gitmeden orayı çok özlediğini söylemişti.*” tümcesine baktığımız da *orayı* adılı ile art gönderim yapılmıştır.

2.1.2.2. Ön Gönderim

“Ön gönderimde metnin içerisinde başlangıçta sunulmayan ancak daha sonra sunulacak ögelere yapılan gönderim söz konusudur” (Dilidüzgün, 2008: 62). “*Bu şehir çok güzel, keşke Antalya’ya daha önce gelseydim.*” tümcesine baktığımız da *Bu şehir* işaret sıfatı ile ön gönderim yapılmıştır.

3. Vesiletü’n-Necât’ta Gönderim

Ele aldığımız Vesiletü’n-Necât 728 beyitten oluşan bir mesnevidir. Manzum bir eser olmasından dolayı farklı şekillerde gönderim yapıldığı görülmektedir. Eserin hacmi sebebiyle gönderim yapılan ile gönderim ögeleri çok farklı beyitlerde bulunabilmektedir. Akçataş, “Gönderim ögeleri arasındaki mesafenin önemli olduğunu; yakın ögeler tümceleri bir metin

boyutuna getirirken, uzak ögeler metindeki konu bütünlüğünü sağladığını; zaman, mekân ve kişilere yapılan gönderimler metnin temel yapı iskeletini oluşturduğunu” ifade eder (2001: 29).

Mevlid’de *Allah’a, Hz. Muhammet’e ve ümmete* gönderim yapıldığı çoğu zaman metnin bağlamından çıkarılmaktadır. Bunun en güzel örneği ise 35 numaralı beyitte *ben* adılı ile ön gönderimde bulunduğu Süleyman Çelebi’nin adının 713 numaralı beyitte geçmesidir:

hâk te‘ âlâ rahmet eyleye añâ
kim **beni** ol bir du‘ â ile añâ (35)
hem *süleymân-ı fakîre* rahmet it
yoldaşın imân u yirin cennet it (713)

Eserde bazen bir beyitte birden fazla aynı gönderim ögesiyle aynı kişiye/kişilere gönderimde bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte *aña* ve *anda* ile Enoş’a gönderim yapılmaktadır:

anası rahmine çün düşdi *enoş*
nür **aña** nakl itdi **anda** durdı hoş (129)

Eserde bazen bir beyitte birden farklı gönderim ögesiyle aynı kişiye gönderimde bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte *bu kelâm* ve *bunı* ile Mevlid’e gönderim yapılmaktadır:

muştafânun mevlididir **bu kelâm**
şanmañuz **bunı** kelâm-ı her ‘ avâm (158)

Eserde bazen bir beyitte birden farklı gönderim ögesiyle farklı kişilere gönderim yapılmaktadır. Aşağıdaki beyitte *anı* adılı ile *Hz. Muhammet’in mucizelerine*; *hiç biri* adılı ile *nebiye* gönderim vardır:

hâk **anı** ayrıuk nebiye virmedi
hiç biri ol irdüğine irmedi (290)

Eserde bazen *ben* yerine *biz* adıyla gönderme yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte *Hz. Muhammet’e* *biz* adılı ile gönderim yapılmıştır:

kim ölüm ayırsar sizden **bizi**
didi dağı yaşıla tıldı gözi (543)

3.1. Metin İçi Gönderim

Vesiletü’n-Necât’ta iki örnek dışında geriye kalan bütün gönderimler metin içidir.

3.1.1. Art Gönderim

Vesiletü’n-Necât’ta en çok metin içi art gönderimler tespit edilmiştir. Bu art gönderimler *adullarla* ve *işaret sıfatlarıyla* yapılmaktadır.

3.1.1.1. Adıl Kullanımı ile Art Gönderim

Vesiletü'n-Necât'ta metin içi art gönderimler *kişi adılları, işaret adılları, belirsizlik adılları* ve *dönüşlülük adılları* ile yapılmaktadır.

3.1.1.1.1. Kişi Adılı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesiletü'n-Necât'ta en çok kişi adıllarıyla (ben, sen, ol, biz, siz, olar) metin içi art gönderimler yapılmıştır.

Teklik I. kişi adılı: Eserde 18 yerde *ben* adılıyla art gönderim söz konusudur. *Ben* adılıyla en fazla *Hz. Muhammet'e* gönderim yapılmaktadır. Bunun dışında *Hz. Muhammet'in annesine*, *Hz. Ebu Bekir'e* ve '*Azrâ 'il'e* gönderimde bulunmaktadır. Ayrıca, bir yerde ise "*kuzu*"ya gönderim yapılmaktadır:

hep didi aşhâba *ol hayrû'l-enâm*
ümmetüme kılasız **benden** selâm (593)

bû-bekir didi imâm ol yâ ' ömer
kim özümden olmuşam **ben** bi-haber (534)

ağulu pişmiş *kuzu* aña söyledi
yime **benden** yâ resûlu'llah didi (321)

Teklik II. kişi adılı: Vesiletü'n-Necât'ta 35 yerde *sen* adılıyla gönderim yapıldığı görülmektedir. Bu adilla en fazla *Hz. Muhammet'e*, *ümmete* ve *Allah'a* gönderim yapılmaktadır. Bunun dışında *Hz. Muhammet'in annesine* ve *Cebra 'il'e* gönderim vardır. Ayrıca, bir yerde ise *taşa* gönderim yapılmaktadır:

didî tãvus-ı melek *ol cebra 'il*
yâ muhammed **sâna** müştağdur celîl (586)

aduñ *ümme* ümmet içi **sende** yok
ilerüñ aña muhãlif var çok (428)

söyledi avcında taş geldi *taş*
taş degülseñ ' iřka gel **sen** dağı taş (322)

Teklik III. kişi adılı: Vesiletü'n-Necât'ta kişi adıllarından en çok *ol* adılıyla 262 yerde gönderim yapıldığı görülmektedir. Beyitlerde *ol* adılı daha çok işletimlik biçimbirimleriyle çekimlenmiş olan *anı*, *aña*, *anuñ*, *anda*, *andan* ve *anuñla* biçimleriyle yer almaktadır. *Ol* adılıyla en fazla *Hz. Muhammet'e*, *Allah'a* ve *ümmete* gönderim yapılmaktadır. Bunların dışında *Hz. Muhammet'in annesine* ve *halasına*, *Hz. Âdem'e*, *řit'e*, *Enoş'a*, *Kaynân'a*, *Uhnuh'a*, *Hz. İbrahim'e*, *Hz. Ebu Bekir'e*, *Cebra 'il'e*, *Sündüs'e*, '*Azrâ 'il'e* ve *Süleyman elebi'ye* gönderim yapılmaktadır:

Nazmi ALAN

muştafâyı gendüye kıldı habîb
cümle derdlere hem **ol** oldu tabîb (71)

ceddi olduğıcün anuñ *halîl*
nârı cennet kıldı **aña** ol celîl (82)

âdeme kıldı ferîştehler sücüd
hem **aña** çok kıldı ol luţf ıssı cüd (124)

şîr toğdı **aña** naql itdi buğür
anuñ alınmda tecellî kıldı nür (128)

anası rahmine çün düdi *enoş*
nür **aña** naql itdi **anda** durdı hoş (129)

çün *enoşuñ oğlı kaynân* toğdı yâr
nür-ı aħmed **andan** oldu aşikâr (130)

çünkü *uhnûha* irişdi nür yine
geçdi **andan** müteveşlah alınına (132)

âmine hâtun muħammed anası
ki **ol** şadefden oldu ol dür dânesi (146)

Çokluk I. kişi adlı: Vesîletü'n-Necât'ta 33 yerde *biz* adıyla gönderim yapıldığı görülmektedir. *Biz* adıyla en fazla *ümmete* gönderim yapılmıştır. Bunların dışında *Hz. Muhammet'e, sahabeye, peygamberimizin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e* gönderim yapılmaktadır:

girçek *ümmet* kılğıl iy haķ **bizi** aña
tâ ki *ümmet* diyüben ol **bizi** aña (476)

hasretile dir *hüseynile hasan*
nidevüz **biz** iy dede gitdüñ çü sen (617)

girü dönüp çü eve geldi bular
hep *şahâbi* bir yire cem' oldılar (643)

çün sefer eyledi ol hayrû'l-enâm
bize ansız oldu bu dirlik haram (654)

Çokluk II. kişi adlı: Vesîletü'n-Necât'ta 17 yerde *siz* adıyla gönderim yapıldığı görülmektedir. *Siz* adıyla en fazla *ümmete* gönderim yapılmıştır. İki beyitte de *Hz. Muhammet'e* gönderim vardır.

iy ‘aziz̄leruṣda başlaruz söze
bir vaṣiyyet kıloruz illā **size** (33)

her melek her vaḥṣ u ṭayr u cinn ü nās
muṣṭafāyiçün kaması dutdı yās (607)
iy dede **sizsüz** biz u kaldıḡ yetim
fürkatüñ odı bizi yaḡdı ‘azim̄ (619)

Çokluk III. kişi adlı: Vesiletü’n-Necât’ta 4 yerde *anlar* adıyla gönderim yapıldığı görülmektedir. *Anlar* adıyla *gök ehline*, *enbiyaya* ve *sahabelere* gönderim yapılmaktadır:

enbiyānuñ eksüz ol sulṭānidur
cümlesinüñ cāni içre cānidur (88)
gerçi kim **anlar** daḡı mürseldürür
līkin aḡmed ekmele ü efdaldurur (89)

cümle-yi aṣḡāb bile aḡladılar
mescide gözyaşlarını saçdılar (530)

hem beni **anlar** daḡı görmeyiser
ṣoḡbetüme dünyede immeyiser (541)

hem sekiz uçmaḡ içinde ḡür-[ı] ‘in̄
görmege geldi o āhuñ manzarın (248)
yaradılmışdan kime ki oldı naṣīb
anlara daḡı göründi ol ḡabīb (252)

yidi ḡat *gök ehli* cümle geldiler
aḡmedi görüp ziyāret kıldılar (246)

anlaruñ her ṭā‘ atin ol bī-niyāz
cem‘ idüp bir yire ad urdı namāz (370)

3.1.1.1.2. İşaret Adılı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesiletü’n-Necât’ta 137 yerde işaret adılı ile art gönderim tespit edilmiştir. Bu gönderimlerden 73’ü *bu* ve *bular/bunlar* geriye kalan 64’ü ise *ol* ve *anlar* ile yapılmaktadır. İşaret adıyla en fazla Hz. Muhammet’e, Allah’a, ümmete ve *eserin kendisine* (Vesiletü’n-Necât), gönderim vardır. Bunların dışında *Allah’ın emrine*, Hz. Muhammet’in evine, Hz. Muhammet’in mucizelerine, Hz. Muhammet’in doğduğu geceye, Hz. Muhammet’in miracına, Hz. Muhammet’in kabrine, Hz. Muhammet’in emrine, ahirete, enbiyaya, sahabelere, dünyaya, âleme, ‘arṣ ve kürsiye, ecdada, akla, gönle, meleklerle, Kudüs’e, Medine’ye, namaza, ölüme, Sava denizi-

ne, papağana, bülbüle, çeşmelere, buluta, dürr-i âhvâra, mescide, teng-i şekere ve birçok şeye gönderim yapılmaktadır:

her ki ‘*âkıldür* sözümi añlar **ol**
‘*âkıl* ol dağı sözümi añlar ol (137)

muştafânũ mevlididür bu kelâm
şanmañuz **buni** kelâm-ı her ‘*avâm* (158)

girü *gönül mışırına* kıldum sefer
bağladum **anda** niçe teng-i şeker (164)

sâve bahri yire geçdi serteser
kimse **andan** bulmadı şudan eser (260)

barmağından *çeşmeler* ağıttı hem
içdi **andan** cümle-yi ħayl u ħaşem (320)

ol şahâbî cem‘ olup geldi yine
muştafâyı ħodı **bunlar** ħabrine (639)

3.1.1.1.3. Dönüşlülük Adılı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesiletü’n-Necât’ta 10 yerde *öz* ve *gendü* dönüşlülük adılıyla gönderim yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, bir yerde Farsça dönüşlülük adılı *ħoz* (*hod*) geçmektedir. Dönüşlülük adlarıyla *Allah’a, Hz. Muhammet’e, Hz. Muhammet’in annesine, Hz. Ebu Bekir’e* ve *ümmete* gönderim yapılmaktadır:

bü-bekir didi imâm ol yâ ‘*ömer*
kim **özüm**den olmışam ben bi-ħaber (534)

ħak te‘âlâ çünkü **gendü** diledi
pâdişahlıgım bu ‘*âlem* bile di (106)

vardı ol **ħoz** ħazrete ħavuşdı ħoş
illâ ħasretten biz ansız ħalduğ uş (661)

3.1.1.1.4. Belirsizlik Adılı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesiletü’n-Necât’ta 43 yerde belirsizlik adılı ile art gönderim tespit edilmiştir. Bu gönderimler *biri, cümle, her biri, hiç biri* ve *kimi* adılı ile yapılmıştır. Belirsizlik adılıyla daha çok *gök ehline, ümmete* ve *sahabeye* gönderim vardır. Bunların dışında *ağaçlara, enbiyaya, arş ve kürsiye, kafirlere, üç aleme, göklere* ve diğer şeylere gönderim yapılmıştır:

enbiyānuñ eksüz ol sultānidur
cümlesinüñ cānı içre cānidur (88)

üç ‘*alem* daħı dikildi üç yire
her birisi eydeyim nire nire (192)

ıoldı *küffāruñ* içi vü taşı ğam
urđı **her biri** başına taşı hem (257)

ulu kiçi vü kamu ehl-i ‘arab
cümle andan bildiler ‘ilm ü edeb (267)

göklerüñ her kağısına girdi ol
her birinde çok ‘acāyib gördi ol (376)

ھاğ anı *ayruğ nebīye* virmedi
hiç biri ol irdüğine irmedi (290)

on iki biñ kāfir oldı münhezim
kimi kör oldı **kimisi** mün‘adim (314)

3.1.1.1.5. Karşılıklılık Adılı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesiletü’n-Necât’ta 3 yerde karşılıklılık adılı olan *birbiri* ile art gönderim tespit edilmiştir. Bu gönderimler de Hz. Muhammet’e ve *sahabeye* yapılmıştır:

muştafa didi kim dutuñ durayım
ol yārānlarum katına varayım (539)
gelüñüz kim mescidüme varalum
birbirümüzi toynca görelüm (542)

girü dönüp çü eve geldi bular
hep şahābī bir yire cem‘ oldılar (643)
āḡ idüp **birbirine** baķardı
birinüñ odı birin yaķardı (655)
didiler **birbirine** kim nidelüm
çünki ھاğ emridürür şabr idelüm (658)

3.1.1.2. Sıfat Kullanımı ile Art Gönderimler

Vesiletü’n-Necât’ta metin içi art gönderimler sadece *işaret sıfatlarıyla* yapılmaktadır.

3.1.1.2.1. İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta 197 yerde *işaret sıfatı* ile art gönderim tespit edilmiştir. Bu gönderimlerden 63'ü *bu* geriye kalan 134'ü ise *ol* işaret sıfatı ile yapılmaktadır. İşaret sıfatları ile daha çok *Hz. Muhammet'e, eserin kendisine (Vesîletü'n-Necât), Allah'a* gönderim vardır. Bunların dışında *Hz. Muhammet'in doğduğu geceye, Hz. Muhammet'in ölümüne, Hz. Muhammet'in mucizelerine, Hz. Muhammet'in nuruna, ümmete, nübüvvet mührüne, gök ehline, gönle, göz-yasına, kâmile, küffâra, mıraç gecesine, müezzinlere, namaza, hastalığa, ateşe, Hira Dağı'na, Mecûsîlere, teng-i şekere, taşta, esire* ve birçok şeye gönderim yapılmıştır:

zât-ı pâki gizlü gencidi nihân
diledi kim kıla **ol genci** ' avân (107)

muştafâ nûrını alnında kodi
bil habîbüm nûridur **bu nûr** didi (125)

muştafânûñ mevlididir **bu kelâm**
şanmañuz bunı kelâm-ı her ' avâm (158)

didi *bir nûr* çıkdı evden nâgehân
göklere **ol nûrıla** tıldı cihân (190)

hem *nübüvvet mühri* anuñ zâhrındadı
halk[ı] **ol mührile** haqqa ündedi (310)

başlayalum girü *bir şûz sözile*
ki od saçılsun **ol sözümnden** şüzıla (499)

eyle âh eyleyelüm kim ger *taşta*
irse odı kaynaya **ol taş** taşta (689)

nefsümüz elinde olmuşuz *esir*
bu esirlikden bizi kırtarıvir (693)

3.1.2. Ön Gönderim

Vesîletü'n-Necât'ta metin içi ön gönderimler adıllarla ve işaret sıfatlarıyla yapılmaktadır.

3.1.2.1. Adıl ile Yapılan Ön Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta metin içi ön gönderimler *kişi adılları* ve *işaret adılları* ile yapılmaktadır.

3.1.2.1.1. Kişi Adılı ile Yapılan Ön Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta 14 yerde *ben, ol, biz ve anlar* kişi adıları ile ön gönderim tespit edilmiştir. Süleyman Çelebi 713 numaralı beyitte doğrudan adını vermiştir. Şair, daha önceki beyitlerde geçen *ben* ve *biz* adıları ile birçok yerde *kendisine* gönderimde bulunmuştur. Çokluk 3. kişi adılının geçtiği bir yerde ise *işinin eksigi çok olanlara* gönderim vardır.

dağı her kime irişe bu kitâb
kılmaya **bize** haţâsîçün ' itâb (39)

eksügüme kıldum u **ben** i' tirâf
her kim ehl-i luţf ola kıla mu' âf (47)

gerçi ki yokdurur bu süleymânda hoş ' amel
lîkin **anuñ ümîzi** dağı var-ı muştafâ (281)

cân kıulağın ger dutarısañ **baña**
muştafâ mi' râcını eydem saña (338)

anlaruñ kim *eksügi çok işinüñ*
eksügin gözler olur ol kişinüñ (44)

3.1.2.1.2. İşaret Adılı ile Yapılan Ön Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta 16 yerde *bu* işaret adılı ile ön gönderim tespit edilmiştir. Bu ön gönderimlerin çoğu 155 numaralı beyte kadar -mevliden bahsettiği beyit- genellikle *eserin kendisine* (*Vesîletü'n-Necât*) yapılmıştır. Ayrıca, bir beyitte *Hz. Muhammet'in doğduğu eve* ön gönderim vardır:

haşre dek ger dinilürse bu kelâm
niçe haşr ola **bu** olmaya tamâm (31)

ol kişi dünyâdan imânla göçe
kim baña **bundan** du' â kıilup geçe (38)

şâ' iri gibi **bunuñ eksügi** çok
olmaya bir beyti kim eksügi yok (41)

ol gice kim toğdı ol hayrû'l-beşer
anası **anda** neler gördi neler (186)

Vesîletü'n-Necât'ta 2 beyitte *şöyle* işaret adılı ile ön gönderim vardır:

şöyle beytu'llaha karşı muştafâ
yüz yire urmuş u kılmış secdeti (233)

Nazmi ALAN

ğayr-ı haq kalbine bulmazıdı yol
şöyle kim haq ʿışkıla ʿolmıdı ol (411)

3.1.2.2. Sıfat Kullanımı ile Ön Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta metin içi ön gönderimler sadece *işaret sıfatlarıyla* yapılmaktadır.

3.1.2.2.1. İşaret Sıfatı ile Yapılan Ön Gönderimler

Vesîletü'n-Necât'ta 16 yerde *bu* işaret sıfatı ile ön gönderim tespit edilmiştir. Bu ön gönderimlerin çoğu 155 numaralı beyte kadar -Mevlid'den bahsettiği beyit- *bu kelâm, bu kitâb, bu sözi* ifadeleri ile genellikle *eserin kendisinedir*. Bunun yanında, *Hz. Muhammet'in doğduğu geceye* -188 numaralı beyte-, *Süleyman Çelebiye* -713 numaralı beyte- ön gönderim vardır.

haşre dek ger dinilürse **bu kelâm**
niçe haşr ola bu olmaya tamâm (31)

dağı her kime irişe **bu kitâb**
kılmaya bize haşâsıçün ʿitâb (39)

âmine hâtun gözile gördüğün
ol gicede niçe luḫfa irdüğün (151)

anuñiçün oldı **bu varlık** kamu
ay u yılduz yir ü gök uçmak tamu (92)

3.2. Metin Dışı Gönderim

Vesîletü'n-Necât'ta 2 beyitte metin dışı gönderim tespit edilmiştir. Bunlardan ilkinde *ol kitâblar* şeklinde işaret sıfatı ile metinde yer almayan kitaplara gönderim vardır. Yine başka bir şiirde ise *işbu şi'ri* şeklinde işaret sıfatı ile de metinde yer almayan bir şiire gönderim söz konusudur:

ol kitâblar içre söylenen haber
zâhir oldı vu göründi serteser (149)

ʿammesi kim muştafânuñ varıdı
işbu şi'ri düzüp ol ağlarıdı (621)

4. Sonuç

Bu çalışmada, Vesîletü'n-Necât ile ilgili son çalışmalardan biri olan Boz'un (2022) İstanbul Millet Kütüphanesi'nde 1357 numarada kayıtlı yazmasından hareketle hazırladığı eserde bağımsız gönderim öğeleri ele alınmıştır.

Vesiletü'n-Necât'ta iç gönderim (art gönderim ve ön gönderim) ve dış gönderim vardır. Bu gönderimlerin *kişi adlları, işaret adlları, dönüşlülük adlları, belirsizlik adlları, karşılıklı-lik adlı ve işaret sıfatları* ile yapıldığı tespit edilmiştir:

i. Vesiletü'n-Necât'ta metin içi art gönderimler *kişi adlları, işaret adlları, belirsizlik adlları karşılıklılık, dönüşlülük adlları ve işaret sıfatları* ile yapılmaktadır:

- 369 yerde kişi adlları (*ben, sen, ol, biz, siz, olar*) ile art gönderim yapılmıştır.
- 137 yerde işaret adlları (*bu, bular/bunlar, ol, anlar*) ile art gönderim yapılmıştır.
- 10 yerde dönüşlülük adlları (*öz, gendü, hoz*) ile art gönderim yapılmıştır.
- 43 yerde belirsizlik adlları (*biri, cümle, her biri, hiç biri, kimi*) ile art gönderim yapılmıştır.
- 3 yerde karşılıklılık adlı (*birbiri*) ile art gönderim yapılmıştır.
- 197 yerde işaret sıfatı (*bu, ol*) ile art gönderim yapılmıştır.

ii. Vesiletü'n-Necât'ta metin içi ön gönderimler *kişi adlları, işaret adlları ve işaret sıfatları* ile yapılmaktadır:

- 14 yerde kişi adlları (*ben, ol, biz ve anlar*) ile ön gönderim yapılmıştır.
- 16 yerde işaret adlı (*bu, ol*) ile ön gönderim yapılmıştır.
- 16 yerde işaret sıfatı (*bu, ol*) ile ön gönderim yapılmıştır.

iii. Vesiletü'n-Necât'ta 2 beyitte metin dışı gönderim yapılmıştır.

Tespit edilen gönderim öğeleri ile en çok Hz. Muhammet'e, Allah'a, ümmete, eserin kendisine (Vesiletü'n-Necât), Süleyman Çelebi'ye gönderim yapılmıştır. Bunların dışında birçok peygambere, meleğe, nesneye ve varlığa gönderim yapılmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Akçataş, A. (2001). Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balyemez, S. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinin Metin Dil Bilimsel Yapısı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boz, E. (2022). *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozkurt, F. (2022). *Metindilbilim Metinsel Bağdaşıklık ve Türkiye Türkçesinde Değişirim*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, London: Routledge.
- Dilidüzgün, Ş. (2008). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Halliday, M.A.K.ve Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*, New York: Longman.
- Halliday, M.A.K.ve Hasan, R. (1989). *Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Karataş, Y. (2008). Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi 'Binbir Gece Masalları' Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pekolcay, N. (1992). *Mevlid*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uzun Subaşı, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 7. Ankara: Simurg Yayınları.

Extended Summary

Vesîletü'n-Necât, also known as Mevlid, is a work in the genre of masnavi written by Süleyman Çelebi in 1409. It is a text that tells about important events such as the coming of Muhammet to the world, his becoming a prophet and his ascension.

In this study, in which a textlinguistic analysis was made, the reference element, which is one of the cohesion criteria, was taken as the basis. Halliday and Hasan (1976) discuss the reference under two headings: external reference (exophora) and internal reference (endophora).

In this study, the work prepared by Boz (2022), one of the last studies on Vesîletü'n-Necât, based on his manuscript registered in the İstanbul Millet Library with the number 1357 was examined. By scan-

ning the work, independent reference tools at the word level were determined, and the material was classified and evaluated according to the reference types.

It has been seen that there are internal and external references in Vesîletü'n-Necât. It has been determined that these references are made with personal pronouns, sign pronouns, reflexive pronouns, indefinite pronouns and demonstrative adjectives:

i. In Vesîletü'n-Necât, in-text post references are made with personal pronouns, sign pronouns, indefinite pronouns, reflexive pronouns and demonstrative adjectives:

- In 369 places, post-references are made with personal pronouns (ben, sen, ol, biz, siz, olar).

hep didi aşhâba *ol hayrî'l-enâm*
ümmetüme kılasız **benden** selâm (593)

didi tâvus-ı melek *ol cebra 'îl*
yâ muhammed sâña müştâkdur celîl (586)

muştafâyı gendüye kıldı habîb
cümle derdlere hem **ol** oldı tabîb (71)

girçek *ümme*t kılgıl iy haq **bizi** aña
tâ ki *ümme*t diyüben ol **bizi** aña (476)

iy 'azizler uşda başlaruz söze
bir vaşiyet kıluruz illâ **size** (33)

enbîyānuñ eksüz ol sulţānidur
cümlesinüñ cānı içre cānidur (88)

gerçi kim **anlar** dağı mürseldürür
lîkin aḥmed ekmele ü efdaldurur (89)

- In 137 places post-reference is made with sign pronouns (*bu, bular/bunlar, ol, anlar*).

her ki 'âkıldür sözümi añlar **ol**
'âkıllı ol dağı sözümi añlar ol (137)

muştafānuñ mevlididür bu kelām
şanmañuz **buni** kelām-ı her 'avām (158)

girü *göñül mısrına* kıldum sefer
bağladum **anda** niçe teng-i eker (164)

sāve bahri yire geçdi serteser
kimse **andan** bulmadı şudan eser (260)

Nazmi ALAN

ol şahābī cem[‘] olup geldi yine
muştafāyı ꞑodı **bunlar** ꞑabrine (639)

- In 10 places, a post-reference is made with reflexive pronouns (*öz, gendü, hoz*).

bū-bekir didi imām ol yā[‘] ömer
kim **özüm**den olmuşam ben bī-ḥaber (534)

ḥaḳ te‘ālā çünkü **gendü** diledi
pādişāhlığın bu[‘] ālem bile di (106)

vardı ol **hoz** ḥazrete ꞑavuşdı hoş
illā ḥasretten biz ansız ꞑalduḳ u (661)

- In 43 places, a post-reference is made with indefinite pronouns (*biri, cümle, her biri, hiç biri, kimi*).

enbiyānuñ eksüz ol sulṭānidur
cümlesinüñ cānı içre cānidur (88)

üç ‘alem daḥı dikildi üç yire
her birisi eydeyim nire nire (192)

ṭoldı *küffāruñ* içi vü ṭaşı ḡam
urdu **her biri** başına ṭaşı hem (257)

- In 197 places, a post-reference is made with adjective (*bu, ol*).

zāt-ı pāki *gizlü* *gencidi* nihān
diledi kim ꞑıla **ol** *genci* ‘ayān (107)

muştafā nūrını alnında ꞑodı
bil ḥabībüm nūridur **bu nūr** didi (125)

- ii. In Vesīletü'n-Necāt, in-text pre-references are made with personal pronouns, sign pronouns and sign adjectives:

- In 14 places, a pre-reference is made with personal pronouns (*ben, ol, biz ve anlar*).

daḥı her kime irişe bu kitāb
ꞑılmaya **bize** ḥaṭāsıçün[‘] itāb (39)

eksügüme ꞑıldum u **ben** i[‘] tirāf
her kim ehl-i luṭf ola ꞑıla mu[‘] āf (47)

- In 16 places, a pre-reference is made with sign pronouns (*bu, ol*).

şā[‘] iri gibi **bunuñ** **eksügi** çok
olmaya bir beyti kim eksügi yok (41)

şöyle beytu'llaha karşı muştafâ
yüz yire urmuş u kılmış secdeti (233)

- In 16 places, a pre-reference is made with adjective (*bu, ol*).

dağı her kime irişe **bu kitâb**
kılmaya bize haşâsiçün ' itâb (39)

âmine hâtun gözile gördüğün
ol gicede niçe luşfa irdüğün (151)

- iii. Non-text references are included in 2 places in Vesiletü'n-Necât.

ol kitâblar içre söylenen haber
zâhir oldı vu göründi serteser (149)

' ammesi kim muřtafânuñ varıdı
işbu şi'ri düzüp ol ağlarıdı (621)

Mostly, references were made to Muhammet, Allah, the umma, the work itself (Vesiletü'n-Necât), and Süleyman Çelebi. Apart from these, many prophets, angels, objects and beings were referred to.